

064.972
B933 sbo
v. 9

СБОРНИКЪТЪ

8А

НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ, НАУКА И КНИЖНИНА

ИЗДАВА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ.

КНИГА IX.

В "Българска академия на науките" София



ИЗДАНО ОТ

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1893.

SK

Акцентовката на единъ обсегъ западно-български говори.

Отъ Дримоловъ.

Знайно е мощнѣ добрѣ, какво мѣсто заема акцентътъ измежду факторитѣ, що движатъ езика. Имайки прѣдъ видъ невѣзстановената акцентовка за старобългарския езикъ и неустановената — за ново-българския книжовенъ, ясна ще стане сѣкому ползата отъ изучуванъето на законитѣ, които владѣжтъ въ акцентовката на тоя или она¹⁾ отъ многобройнитѣ български говори. Затова една отъ потрѣбитѣ при записуванъето на народната словесность съставя и отбѣлѣжуванъето на звуци вързъ думитѣ. Трѣба да признаеме, че схващанъето отъ устата на народа съ възможна точность ситѣ фонетически тънкости на извѣстенъ говоръ донѣгдѣ прѣхарно се постига съ каква-годѣ подготовка и напрегнато внимание; но точното схващанъе акцентитѣ на говора прѣдставя трудность, за наддѣляванъето на която не стига нито подготовката, нито вниманието, ами се изискува и близко познаванъе на самия говоръ. Поради това не трѣба да ни е чудно, когато видиме, че и най-подготвениятъ записувачъ е наклоненъ да прави откъмъ акцента погрѣшки, па и немалко, стига говорътъ, що той ни поднася, да не бжде нему домашенъ. Най се допускатъ погрѣшки въ пѣснитѣ, дѣто се изпрѣчуватъ мелодията и главниятъ акцентъ на сѣкой стихъ. Туку пѣкъ тука ни тѣши друга леснотия: диялектитѣ, що дава акцентовката, сж по-малобройни въ сравнение съ диялектитѣ, съ които разполага частно фонетиката или морфологията.

Пб-старитѣ събирачи на нашата безискуствена словесность не прѣдлагатъ откъмъ акцента градиво за изучуванъе на народната рѣчь, едно, поради несмѣтанъе важността му и, друго, поради нѣманъе възможность или незнаенъе. Ала сега речената празнина значително се изпълнува съ пб-късно записанитѣ народни

¹⁾ Въ тоя и подобни случаи авторътъ употрѣбля: овой и оной. Ние оставихме само пѣкон отъ ония провинциализми или неологизми, които авторътъ нарочно употрѣбля, като се стрѣми къмъ пуризъмъ и дифференциация на разни думи. Също тѣй постъпихме и съ формитѣ: и между тѣхъ намираме пѣконъ несполучени, така напр. постоянното запазване на у-то въ глаг. на *-увам* и въ имената произведени отъ тѣхъ. — *Ред.*

умотворения, така щото днеска имаме право да очекуваме една обстойна изложба на акцентовката въ ситѣ български диялекти. Воденъ отъ такива мисли, азъ ще се погрижж да извадж на видѣло единъ обзоръ по акцентовката на сѣвернитѣ западно-вардарски говори, подѣ които разбирамъ: охридския, стружкия, рѣсенския, дебърчанския,¹⁾ дебърския, битолския, кичовския, крушовския, прилѣпския, тетовския, гостиварския, скопския и велешкия, понеже тѣ иматъ една и сѣща акцентовка съ нѣкои второстепенни разлики, които засѣгатъ най-веке велешкия говоръ и които ще бжджтъ показвани на свое мѣсто. Изпълно отбѣлѣзани примѣри ще найде четецътъ въ сборницитѣ на гг. Шапкарева, Илиева, въ Министерския „Сборникъ“, въ „Периодическото Списание“ и въ солунскитѣ „Книжици.“

I.

Въ ситѣ изброени говори назвукътъ на сѣкое слово, земено отдѣлно, е *неподвиженъ*: той винаги пада на третата сричка, считана отъ края, ако словото е троесрично, четиресрично или многосрично изобщо, и — на първата отъ началото, ако то е двоесрично. Запр.: чдек, рѣка, кѣму, нѣкому, бѣгати, сирѣмашки, абѣлпница, абѣлкница, абѣлкница, четирѣсет, кѣмакам, муаребе, Стоіан, Стоіаница, Абѣураман.

Отъ тоя *общъ законъ* се отдѣлятъ слѣднитѣ случаи:

1. Наставкитѣ на думата (каквито сж: прѣдлозитѣ, отрицанието *не*, частицитѣ *по*, *на* и *пре* — за сравнителна и прѣвъходна степени), като нейни нераздѣлни части, иматъ съ нея наедно единъ назвукъ, който се води неотклонливо по общия законъ. Запр.: сѣбраѣме, прѣсѣбраѣ, припрѣсѣбраѣ, припрѣсѣбраѣме, напѣрѣсток, ѳгламник, заедно, нѣстрѣк'а, нѣстрѣк'ница, нѣмил, нѣмила, нѣздрав, нѣарни, пѣ-бел, на-голем, на-гѣлемо, прѣпечен, пѣ-арно.

2. Члѣнътъ се брои за неотдѣлна часть отъ думата, и, като такъвъ, правейки сричка, подлежи съ думата на единъ назвукъ. Запр.: чѣкот, чѣвеко, мѣнастир, мѣнастиро(т), мѣнастири, мѣнастирите, мѣнастириве, мѣнастирине, детелината, кѣжвен'е, кажвен'ево, кажуан'ето, кажуен'е, кажуен'ето, месечинана во градинана.

Това правило е въ сила и за употрѣбания едно врѣме мѣнливъ члѣнъ за мжж. и ср. р.: *того* (*тего* и *таго*), *тому* (*тему*), *его*, *ему*, остатъци отъ който нахождаме въ разговорната рѣчь на по-старитѣ. Изреждамъ нѣкои: чѣвекѣтого, чѣвекѣтому, кѣмѣтому, змѣдѣтому, влахѣтого, гѣаолѣтаго, измекѣарѣтаго, измекѣарѣтому, попѣтего старѣго, малѣго, кѣлѣаго и кѣлѣаго (*сина*), дѣбраго, дрѣбнаго, стрѣбрѣнаго, вишнѣго (Бѣга), дрѣтего, дрѣтему.

¹⁾ Дебърца, Горна и Долна, е мѣстность между Охридъ и Кичово.

Ратайцата с *ратаѣтого* Мил. стр. 506, *Дул'бердотому* пърстите Шапк. Сб. V 47; *детѣтому* маана — *девет-ѣаца* каѣгана Сбм. I стр. 31; *арѣтому* — на *страмота*, *чудѣтому* — на *ѣнеет* (стружка пословица).

3. Сложна дума, съставена отъ отдѣлни самостояни слова, има единъ назвукъ. Примѣри: *гровіѣ-бран'е*, *костенѣ-бран'е*, *лудѣ-младо*, *младѣженец*, (*бела*) *пшѣница* — *чисторѣдица*, *църноклѣсица*, *бърѣдѣборник*, *бърѣдѣборница*, *слаткѣдѣборен* (Скопѣе, Гостиваръ), *братѣчѣда*, *звездѣденица*, (*риба*) *златѣ-крилна*, *бѣг-душа*, *мазникѣ-каша*, *влѣчѣ-клашна* (Велесъ: *влѣчѣ-клашно*), *лапникѣ-гълтник*, *токмѣ-носе*, *токмѣ-ног'и*, *скѣрс-носе*, *двѣ-толку*, *трѣ-толку*.

4. Ослабнялиятъ полугласенъ или изчезнялиятъ чрѣвъ стѣганье въ *близко мимѣло* гласенъ звукъ задържа си правото на сричка по отношение къмъ назвука. Примѣри: *рѣго(в)и* — *рѣгои* — *рѣгѣте*, *нджеи* — *нджеи* — *ножѣте*, *убаѣ* — *убѣвиот* — *убѣвиот*, *богдѣнои* — *богдѣнои* — *богдѣните*, *негѣѣ* — *негѣвиот*, — *наѣра(в)и* — *наѣраи* — *наѣраите*, *венѣван'е* — *венѣан'е*, *кѣричѣан'е* (-ѣван'е), *позникѣме* (и *позникѣме* отъ *позникѣваме*), *прошѣчам* — *прошѣчѣме* — *прошѣчѣте* — *прошѣчѣвет* (-ѣвет), *извѣкае* (= *извѣкахѣ*) — *извѣке*, *к'е* *посѣкает* — *к'е* *посѣкет*, *наѣравие* — *наѣраие* — *наѣрае*.

5. Когато гласниятъ звукъ, прѣди да ослабне, съставялъ трета сричка отъ края и, слѣдов., носѣлъ назвука вървъ себе си, тогава този назвукъ пада на оная сричка, до която ослабнялиятъ гл. звукъ се долѣпи или съ гласката на която изчезнялиятъ се изедначи и слѣе. Наспоредъ това имаме: а) *убѣина* — *убѣина* — *убѣината*, *вал'а(в)ица* — *вал'ѣица* — *вал'ѣицата*, *бѣдникѣица* — *бѣдникѣицата*, *прошѣчѣн'ето* (-ѣан'ето), (въ Охридъ и Струга:) *водѣница* — *водѣница* — *водѣницата*, *игрѣница* — *игрѣница* — *игрѣницата*, *ѣалѣници* (= хвалби) — *ѣалѣници* — *ѣалѣниците*; б) *покрай*: *готдѣта* (*готѣвата*), *стоѣанѣдѣта*, *петѣдѣта*, *марѣдѣта*, *митрѣдѣта* (-ѣвата), *василѣдѣта*, *букѣдѣта*, *боринѣдѣто*, *бегѣдѣта*, *дѣдѣдѣто*, *вуѣкѣдѣта*, *добрѣдѣ-утро*, въ Струга *говорѣтъ* и: *готѣдѣта*, *стоѣанѣвѣта*, *петѣкѣдѣта*, *марѣкѣдѣта*, *митрѣдѣта* (р твърдо + ѣа), *васил'ѣдѣта* (л' каквото е въ *лице* + ѣа) и *васил'ѣдѣта*, *букѣдѣта*, *боринѣдѣто*, *бегѣдѣта*, *дѣдѣдѣто*, *вуѣкѣдѣта*, *добрѣ-утро*; също *покрай* *стѣѣѣѣѣ* — *ндѣстоѣѣѣѣѣ* — *постѣѣѣѣѣѣѣ* пакъ въ Струга *говорѣтъ* и *стѣѣѣѣѣ* — *ндѣстѣѣѣѣѣ* — *постѣѣѣѣѣѣѣ* — *постѣѣѣѣѣѣѣ*. Характеренъ е примѣрътъ *милѣта* въ стружкия обратъ „*мори сестро, милѣта!*“ като живъ споменъ за мъртвото *милѣта + та*. Срв. у Л. Милетича — „*Старото склонение въ днешнитѣ български нарѣчия*“ Сбм. II. 238: *малѣи момѣ*, н.-бълг. *банатски младѣйтѣ*.

Подобно *ослабнуване* и *стѣганье* на гласкитѣ е свойствено най-вече на стружкиятъ, *охридскиятъ* и *рѣсенскиятъ* говори, понеже тѣ именно най-много *пѣдѣтъ* сѣко *в* или *х* (пѣ-рѣдко и *д*, *к*, *г*), щомъ то е самичко между двѣ гласки. Велешкиятъ

говоръ, речи, никакъ не испуца *в*-то: чѣвек, убавина, рогѣвите. клучевите, направите, крштѣваме, венчѣваме, Траїкова пѣвеста,

6. Слѣднитѣ мѣстоимения, вижда се, за мжж. и жен. р. нѣматъ установенъ (закрѣпнжлъ) назвукъ, а за ср. р. нихниятъ назвукъ стои винаги на крайната сричка за равлика отъ еднаквото нарѣчие, което пѣкъ не отстѣпува отъ приетия общъ законъ:

кѡлкаѳ и *колкаѳ*, *кѡлка* и *колкѡ(ва)*,
ѡлкаѳ (= *оволкаѳ*) и *ѡлкѡѳ*, *ѡлка* и *ѡлкѡ*,
тѡлкаѳ и *толкѡѳ*, *тѡлка* и *толкѡ*,
ѡнолкаѳ, *ѡнѡлкаѳ* и *ѡнолкѡѳ*, *ѡнолка*, *ѡнѡлка* и *ѡнолкѡ*; ама сѣко-
 гашъ: *колкѡ* мѣстоимение, *кѡлку* нарѣчие,

| | | | |
|---------------|---|---------------|---|
| <i>ѡлкѡ</i> | " | <i>ѡлку</i> | " |
| <i>толкѡ</i> | " | <i>толку</i> | " |
| <i>ѡнолкѡ</i> | " | <i>ѡнолку</i> | " |

Строго погледнжто, изброенитѣ мѣстоимения можжтъ да се считатъ за думи, чиито крайни срички сж се асимилиувале. Така: редомъ съ *колкаѳ* и др. говори се въ Охридъ и *колкѡваѳ*, *ѡлкѡваѳ*, *толкѡваѳ*, *ѡнолкѡваѳ*, ж. и ср. р. трѣба да даджтъ: *колкѡвава*, *колкѡваво*, *ѡлкѡвава*, и др., дѣто-*авава-ававо* минжле въ *-ѡ* и *-ѡ* прѣку *ѡѡ-ѡѡ-ѡ(ѡ)ѡ(ѡ)ѡ* и *ѡѡ-ѡѡ-ѡѡ-ѡ(ѡ)ѡ(ѡ)ѡ*, както *ѡ* и *ѡ* въ *(ѡ)уба*, *(ѡ)убѡ* сж се получили отъ *ѡѡ-ѡ(ѡ)ѡ* и *ѡѡ-ѡѡ-ѡ(ѡ)ѡ*. Сетнѣ мжж. р. се повелъ по ж. и ср., та наравно съ *кѡлкаваѳ* прави и *колкѡѳ*. Говоритѣ: велешки, скопски, гостиварски знажтъ само една употрѣба на назвука въ горнитѣ думи (*кѡлкаѳ*, *ѡлкава*, *ѡнѡлкаво* и др.), при сѣ че и за нихъ не сж чужди такива примѣри: их *колкѡва* штѣца ми нѡсиш! — тѣ *колкѡѳ* си гѡлем!

7. Назвукътъ на врѣмнитѣ члѣнни нарѣчия:¹⁾ *ѡдинѡва*, *зимѡва*, *лѣтѡво*, *утринѡва* се обяснява чрѣвъ желанието — да не става бѣрканица между нихъ и сжществ. члѣнни имена: *ѡдинѡва*, *зимѡва*, *лѣтѡво*, *утринѡва* поради която причина мѣстоимението *ѡѡ-ѡѡ* не е могло и въ нарѣчијата да се сформува на сжщински члѣннѣ, ами запазилъ се отгласъ въ дѣлготата на гласкитѣ *ѡ* и *ѡ* за станжлата неотдавна асимилијация на звуковетѣ: крайния отъ сжществ.-то и началния отъ показ.-то мѣстоимение (*ѡдинѡва* — *ѡдинѡвава* — *ѡдинѡва*). Въ Ил. № 202 трѣба да стои *ѡдинѡва доидѡѳме*, а не *ѡдинѡва*. Истата дума трѣба така да се чете и во варијантитѣ, напечатани у Карав. 204 и Ястр. ²119; вж. *ѡдинѡвава* Сбм. II. 187, IV 222 (послов. 1285,—86,—95,—99) и VI 145. — Въ Скопје и Гостиваръ нѣма само *утринѡва*, а во Велесъ — и четиритѣ.

¹⁾ Каквито сж *летоска*, *зимас-ка*, *днес-ка*, *нощес-ка*, *пролѣтос-ка*, *есенес-ка*. Кога? — *Лѣтѡво* (= сегашното лѣто), *лѣтоска* (= минжлото лѣто), *зимѡва* (= сегашната — ѡва лѣта), *зимоска* (= минжлата лѣта).

II.

До тука видѣхме, какво строго отредено мѣсто е дало сѣ-кое отдѣлно слово на назвука си. Ала не сѣкогашъ остава то така нагласено. Доказвайки въ дотикъ съ разнородни слова, то при една известна полога спрѣмо нихъ може да даде едно, а при друга — друго мѣсто на назвука си, ама сѣ се върти около общия законъ, като около стожеръ. Нѣгдѣ назвукътъ може сѣвсѣмъ да липсува, другадѣ — да държи обикновено мѣсто; тамъ — да управля доръ двѣ слова, а онамъ — и цѣли петъ-шестъ. Сичко това става не туку-така случайно, а подъ влиянието на логиката свързка, която и, наистина, си играе съ назвука по угода, ама сѣмо за да създаде нѣщо логично.

Ето на що се основава интересното въ акцентовката на разглежданитѣ говори¹⁾ *подвежданье на дѣт или повеке съсѣдни слова подъ единъ назвукъ* или познатото (у Романа Брандтъ, Антона Будиловичъ) подъ име *акцентно цѣло*. Подвежданье става между ония слова, които сж *обични съсѣди*: тѣ, пояснявайки се взаимно, могли да се почувствуватъ отъ народа-творецъ нѣкакъ-си като такви, които вкупѣ изразяватъ едно понятие. Като указувамъ надолу, дѣ и кога е възможно акцентното цѣло, ще споменувамъ въ истото врѣме и за прислоняванъето (енклитиката), до-колкото двѣтѣ се прилагатъ къмъ даденъ случай; та че и не може иначе да бжде, защото тѣ много пжти така се прѣпли-татъ, щото нерѣдко човѣкъ е изложенъ на измама, ако не ги съпостави за сравнение. Като опорна точка за оправа ще ни служжтъ (знаемъ защо) крайнитѣ двоесрични и едносрични думи.

1. *Опрѣдѣлението*, изразено съ име прилагателно, причастие страдателно,²⁾ мѣстоимение (прилаг.) и име числително, се под-вежда подъ единъ назвукъ съ *опрѣдѣляното* съществително име. Споредъ общия законъ назвукътъ пада: на опрѣдѣляното, ако състои отъ три или повеке срички, и — на опрѣдѣлението, ако опрѣдѣляното нѣма повеке отъ двѣ срички. Примѣри: рудò-iaгне (ч. като да е една дума), рудò-гърло, тонка-става, планин-скй-чоек, здрав-вол, здрави-вòлоi, здравите-вòлоi, м̀ал-празник, гол̀ем-празник, големи-празници, големат̀а-болес, ц̀ерна-т̀емница, кокошкини-пòклады, сирната-н̀едел̀а, некнежните-п̀иперки, тик-вешкò-гроз̀е, скопскò-вино, небранот̀ò-лов̀е, нечуканат̀а-круша, нечуканат̀а-iaбол̀шница, тетоско-iaбол̀ко, гостиарск̀й-жени, мо-iaв̀а-нива, нашин̀е-петли, онол̀кав-биòл, кòи-стопан, ко̀е-дете,

¹⁾ Освѣнъ велешкия, който веке напуца другитѣ, а ние — него. Каквито общности или разлики съществуватъ между него и нихъ, ще бждатъ казани на реда си въ бѣлжжи, макаръ теловити; което пжкъ е неуловено или неточно, ще ни се каже, безъ съмнѣние, отъ велешанеца г. Д. Матовъ.

²⁾ Дѣйствително (на -л̀ь -ла -ло) се употрѣбя само въ описателното (сложното) врѣме на глаголитѣ.

коиа-рабѣтница, какви-оѣци, чиа-тетка, шчѣ-л'уг'е (= кои, какви), штѣ-луг'е, шчѣ-л'уди, фторитѣ-петли (пропиае), ил'иадѣ-аспри, дваесѣт-пари, двѣ-гроша, сто-грѣшей, наи-високатѣ-тумба, наи-уриднѣ-место (Гостиварь); отъ сборницитѣ: честѣ-гора, студнѣ-вода, витѣ-порти, вититѣ-порти, милѣ-свекор, петге-гѣдини, златѣ-мъадрак, заднитѣ-носе, ег'упскѣ-тапан, украденатѣ-капа, арнауцкѣ-пиштол, штѣ-челат (= каква челядь), живѣ-стребро, поиди на наи-високатѣ-плѣнина (Сбм. I, 109, Прилѣпъ), мѣи-брак'а, лепенатѣ-кѣшула (Сбм. VI, 108); бървѣ-кучка слепи-кучина рожѣат (сол. Книжици, IV, 226, Рѣсенъ); бѣл-пепел белѣ-пепел прѣташе (ib.); Господ да те бранит от фѣт-питач и од нѣв-богат. Мил. стр. 421:

Ерѣбица креѣкѣ месо, Од вѣдица белѣ-риза,
Од зѣиака мекѣ-кожа, Од дѣвоика благѣ душа.

Долнѣ-Косел' (село въ охридско), Горно-Орѣзари (битолско), Кадинѣ-село (прилѣпско), Долнѣ-Дебор, Лаворѣ-поле (дебърско), Горнѣ-Водно (скопско), Маркоѣ-Река (скопско), Железно-Рѣчане (гостиварско), Светѣ-Гора.¹⁾

Забѣлѣжка. Велешкиятъ говоръ почти не търпи подвеждане на опрѣдѣление и опрѣдѣляно подѣ единъ назвукъ; въ него намираме подвеждане само при опрѣдѣление, израено съ едносрични — имена числителни и мѣстоимения. Запр.: двѣ-риби, пѣт-пари, трѣ-дни, наш-човек, друк-петок.

Ако името сжществително е едносрично, назвукътъ трѣбало би да стои на втората отъ края сричка на опрѣдѣлението; de facto, той въ такъвъ случай не се качува по-горѣ отъ крайната му сричка, навѣрно, за да не намали важността на мисълта, искавана въ субстанцията (сжществителното). Запр.: свинскѣ-мас, свинскатѣ-мас, белатѣ-сол', непечѣн-леп, шарѣн-пес, по-голѣм-брат, наи-младѣиѣт-син, празничѣн-ден, делничнѣ-дни, дебѣлиѣн-пърч, овоговѣиѣт-кон', малиѣиѣф-пърс, здрав-вол, шарениѣ-вол (Сбм. IV. 252). Трѣба да се не бъркаме съ сложнитѣ думи, за които говорихме по-горѣ (I 3): дѣбърден, дѣбърденот, голѣм-дѣбърден, велѣгденот и пр.

Когато върху опрѣдѣлението пада силата на рѣчьта, тогава, произнасяйки се то бавно и съ особенъ важенъ тонъ, не става никакво подвеждане между него и опрѣдѣляното. Запр.: *Бѣлѣ-ноѣ маѣика* цѣрно нѣ-носит. — *Върбоѣ наѣраѣ* — *зѣтоѣ наѣкрѣна*. — Му дал *трѣ слиѣви* (Сбм. II 185), не може *трѣ-слиѣви*; по-долу (истата 185 стр.) *на трѣ-носе*, не бива *на трѣ носѣ*. — *Бѣли наѣри* за *цѣрни дни* (сол. Книж. IV 226). — *Вѣлѣни иѣмотки* — *празни кѣдиници* (Сбм. IV 201). — *Зѣлѣ супраѣ* — *иѣтоѣ итѣта* (ibid. 213). —

¹⁾ И количчинитѣ нарѣчия: *мѣдоу*, *мѣлу*, *пѣиѣ*, *кѣлку*, *ѣ(во)лку*, *тѣлку*, *ѣнолку*, се подвеждатъ подѣ единъ назвукъ съ имената, при които сж поставени въ служба на опрѣдѣление. Запр.: *колкѣ-пари*, *олкѣ-пари*, *толкѣ-краѣви*, *онолкѣ-овни*, *поиѣѣ-мина* — *поиѣѣ-раѣбота*, *мѣлѣ-стока*; *многѣ-дѣца* — *многѣ-верѣме*; *многѣ-момѣчнѣа* — *многѣ-гѣиѣниѣа* (стружка посл.).

Мала работа — голема стрѣмота (ibid. 225). — *Забилд-ми-се синоно море* (Сбм. I 30).

Подвежданъето си има мѣсто само, когато опрѣдѣлението прѣдхожда опрѣдѣляното; щомъ то стои слѣдъ него, подвежданъето е невъзможно: и едното и другото получаватъ частния си навукъ. Въ сжщностъ, да се постави опрѣдѣление слѣдъ опрѣдѣляно, значи — да му се даде въ рѣчьта по-голѣма сила. Запр.: *ѿгне рѹдо, чѣк плѣнински, рѹса прѹлетна. Борч неплатен — грѣф неппростен* (Сол. книж. IV 267).

Запазенитѣ имена и мѣстоимения съ мѣнливъ члѣнъ, въ каквато полога и да се нахождатъ едно сирѣмо друго, задържуватъ си навука отдѣлно: *к'ел'аего сѣна, бѣлего Вардара, чѣснего кѹма, дѹбраго ѿнака, кѹн'а бѣрвего, поп'аеого стареого, едѣнеого бр'ата* (Сбм. VI 54).

Краткитѣ дателни форми на личнитѣ и възвратното мѣстоимения (ми, ти, му, ѿе [за Скопѣе и Гостиваръ: ѿ), ни, ви, им, си], които, поставени при имена, извършуватъ функцията на родителенъ падежъ (строежъ „дателенъ притежателенъ“) въ даденииятъ обсегъ говори се употрѣбятъ доволно ограничено: они стоѣтъ само при такви нечлѣнни нарицателни имена на човѣка, които означаватъ *своецина* (= роднинство и приятелство) и при такви прилагателни притежателни, които сж произведени пакъ отъ иститѣ имена. Ама тамо, дѣто ги нахождаме завардени, държѣтъ се крѣпко: редовно се дружѣтъ въ едно акцентно цѣло съ поясняваното отъ нихъ сжществително или прилагателно, макаръ че мѣстото имъ е сѣкогашъ слѣдъ него. Насъ ни интересува акцентното цѣло и за него се привеждатъ примѣри: *дѣдо-ми, предѣдо-ми, предѣдѣи-ми, тѣтин-ми, тетѣна-ти, синѣи-му, к'ѣрки-е, синѣи-и* (скопски, гостиварски), *мвукѣи-му, вуѣчѣи-му, зѣт-ми, зѣта-ни зетѣи-ни, свѣкор-ти, свѣкра-ти, свек'ѣр-ва-ти, шѹра-си, шурѣи-си, посестрѣма-е, посестрѣма-им, другар-ти, друг'ара-ти, дртак-му, ортак-а-си* (Сбм. VI 130), *стрикѣ-ти, снѣе-ми, братѣе-си* (Сбм. II 185); (стоката) *дѣдѣа-ми* (= дѣдовата ми), *теткѣна-ти, зетѣа-си, таткѣа-ви, братѣа-им, таткѣа-ви, братѣа-им*, (срв. напрѣдъ I 5 б), *ортакѣ-ми, таткѣи-ти, бабѣни-ти, снаѣно-им, мѣждѣ-ѿе, сѣстрин-му, сестрѣна-му*. — Старинскитѣ остатѣци: *бѣа-ми, лѣа-ми крѣста-ми* (ти вѣлам!) и *бѣа-ми, лѣа-ми, крѣста-ми*, вирѣжѣтъ подъ прѣдадения видъ. — За Велесъ, Скопѣе, Гостиваръ и Прилѣпъ е дозволенъ изравътъ *женѣта-му* (име съ члѣнъ); за единъ стружанинъ *дѣцата-му* (Сбм. IV 255) е чудновато.

Често пѣти тия кратки мѣстоименни форми попадатъ между опрѣдѣление и опрѣдѣляно, пѣрвото отъ които е нѣкое отъ горнитѣ прилагателни притежателни, а второто — кое-да-било сжществ. име. Въ такъвъ случай прѣдполаганото акцентно цѣло отъ опрѣдѣлението и опрѣдѣляното не се растурува, ами при

двата члѣна се сдобива още съ единъ — съ самото мѣстоимение. Тоя изразъ е обично достояние на ситѣ говори. Примѣри: Не е *татква-ти-стока*, та шчо не м' остааш! — Равдаат чѣнца за *бабина-си-душа*, — *таткоо-си-здравіе*. — *Маикино-йм-ловіе*, *мъжси-іе-пари*, *іѣтървина-е-кѣшул'а*, *дедоі-ви-зѣлони*, *тешчина-мѣ-нива*. — Вели-му бърго-на-бърго, жити *братва-ти-глаа* (въ Лаворѣ-поле: *братова-ти-глава*)! — Пет-пити, пет-пѣгачи — за *маик'ина-ми-пизма* (послов. скопска, гостиварска). — Сбм. II 219 нам.: „... *маик'ина-ми-пизма*“ трѣба *маикина-ми-пизма*. — Въ пѣсни може да си остане акцентното цѣло, а може и да се разложи: *маикино-си-кѣлено* и

Лѣгнало мѣме, заспало

На *маик'ино-си-кѣлено* (Шапк. VI стр. 313, Мил. 506); *маикина-ми-градина* и во *маик'ина-ми-градина* (Ястр. 234), *Со неіѣзни-си-другачки* (Ястр. 132); Ястр. 462: От *таткови-си-іѣдови* и др. и От *таткови-си-іѣдови*, *маик'ини-си-іѣдови*, *свекрѣви-си-іѣтери*, *таткови-си-кѣдови*, *маик'ини-си-дѣрови*.

2. Отрицанието *не* (ср. I 1), се подвежда винаги подъ единъ назвукъ съ *маголитѣ*. Така е и за велешкия говоръ. Запр.: солзи не-рони, не-мамит, не-етоеф, не-речи, не-гледаі, не-гледаіте не-слуша, не-пѣслуша, не-спие, не-доіде. *Не-оди* в гѣра, Радо невесто, *не-бери* бил'іе (Мл. 281).¹⁾

3. Въпросителнитѣ мѣстоимения: *кои-іа-е*, *што* (*шчо*), *чи-іа-е*, *какоф-а-о*, *колкаф-а-о*, и въпросителнитѣ нарѣчия: *кога*, *кѣде*, (*кѣ-де*, *каде*, *каі*, *кеі*, *ке*), *што* (— *зашто*), (*за*)*што* (— *за каква цѣль*), *како*, *колку*, се подвеждатъ винаги подъ единъ назвукъ съ *маголитѣ*. Примѣри: *кѣі-доіде?* *комѣ-кава?* *комѣ-кажа?* *когѣ-удри?* *кого-удриле?* *коіа-влезе* (*натре*)? *коѣ-беше* по-гѣлемо? *штѣ-чекаш?* *шчо-продаѣте?* *чѣ-бил* кон'от? *чѣв-бил* кон'от? *чѣвѣ-било?* *чиіо-дѣнесе?* *чиіа-веле?* *какоф-носит?* (*песна* *пееше* —) *колкаа-іѣспеа?* *каква-пеа?* *колкаі* мислиш ти да се(т)? *когѣ* доіде? от *кѣга-све* в Орит? *кѣ-де-сте* сега? *кадѣ* беше? *каі-беше?* *кеі-ѣтиде?* *каі-руча?* *каі-вѣчера?* *како-сте* кѣн-дома? *како-си* со *здравіето?* *како-стори* со *немошчїната?* *како-помїнаѣте* на *брѣкот?* *шчѣ-шеташ* угор-ѣдолу? *штѣ-стоиш* простум? за *ошчѣ-плачит* детено? за *оштѣ-поіде* дур (в) *ловіе?* *колку-сакаш*, *кѣс-пазар* ама? *колку-дааш* ти? — *Шчѣ рониш* дробнинѣ-солзи?

Шчѣ-кършиш *белинѣ* пѣрсти? (Шапк. V. 278).

4. Въ сѣко акцентно цѣло, образувано по нѣкой отъ прѣходнитѣ два случая (2 и 3), влизатъ и други слова като съставни части, стига тѣ да се найдѣтъ помежду двата му главни члѣна. Тия нови члѣнове, сѣкому текнува, сж отъ она родъ

¹⁾ Ако отрицанието *не* не се приписува на глагола, нѣма защо да търсиме и подвеждане: Дури *не* *ѣрл'иш* во нива семе . . . (Сбм. IV 218);

Дърш-се, *моме*, *да-не* *пѣдниш*,

Да-не *пѣдниш*, *да-и* *сѣдаиш*! (Мил. 426; *да-не* = *да-не-би*, — *да-не-би* да *паднешѣ*).

слова-съсѣди, на които било сждено винаги да се навъртатъ около бѣлѣжити срѣдища. Такви слова сж: а) частицата *к'е* (*к'а*) за бждното врѣме отъ изяв. накл. и минжлото бждно отъ условното, б) съжвзѣтъ *да*, в) спомог. гл. *сум* (*су*), г) краткитѣ дат. и вин. форми на личнитѣ и възвратното м.-имения: *ми, ме, ти, те, му, го, ie* (=и), *ia, ни, нѣ, ви, ве, им, 'и* (=и), *си, се*. Примѣри: *нѣ-к'е-си* (ти на-свадба), *не-к'е-бидиш*, *не-к'е-стъпам* (во негоатѣ-кук'а), *не-к'е-стъпѣѣ*, *не-к'е-стъпѣѣме*, *не-сум-рекол*, *не-стѣ-рекле*, *не-бешѣ-ошол*, *не-бешѣ-нашле*, *не-бешѣ-поиден* (тамо), *не-бешѣ-бѣл-поиден*, *нѣ-ми-ie* (волоѣ за продан'е), *нѣ-ви-сет* (дома пилин'ата), *не-мѣ-сакам*, *не-тѣ-пушчам*, *не-мѣ-фати*, *не-гѣ-каниш*, *не-сѣ-честит сам*, *затоа не-гѣ-честат*, *не-го-чѣстиме*, *не-сѣ-пулам*, *не-се-пѣлите*, *не-й-наиде*, *не-нѣ-виде*, *не-вѣ-познал*, *не-йм-казал*, *не-им-прогдори*, *не-ми-тѣ-узнаѣ*, *не-ви-сѣ-мол'ам*, *не-си-гѣ-пукам* (сърцево), *не-ти-ia-свършил* (работата), *не-ie-гѣ-зеле*, *не-сум-тѣ-рекол*, *не-сте-йм-рекле*, *не-сме-им-гѣ-нашле*, *не-бешѣ-мѣ-казал*, *не-бешѣ-си-мѣ-казал*, *не-бешѣ-мѣ-се-казале*, *не-бешѣ-мѣ-бѣл-поиден* (дома му), *не-бешѣ-гѣ-знаел*, *не-бешѣ-го-познаал*, *не-сум-сѣ-ставил*, *не-сме-се-ставиле*, *не-си-мѣ-видел*, *не-све-нѣ-виделе*, *не-к'е-сум-кажел*, *не-к'е-тѣ-кажел*, *не-к'е-сум-тѣ-кажел*, *не-к'е-сме-им-кажеле*, *не-к'е-бешѣ-гѣ-познал*, *не-к'е-бешѣ-го-познаел*, *не-к'е-сте-йм-рекле*, *не-к'е-сте-им-гѣ-нашле*, *не-к'е-бѣѣ-поиден*, *не-к'е-бешѣ-поиден*, *не-к'е-бешѣ-пѣдени*; *не-бешѣ-им-гѣ-носел* (грозieto бѣс-пари), *не-к'е-бешѣ-им-гѣ-берел лѣзieto*, *не-к'е-бешѣ-им-го-собѣреле лѣзieto* (ако...), *не-сме-им-ia-дале верѣсия*. Кои-к'е-кажит? (= кой ще обади?) кои-к'е-кажуат? кои-да-кажит? кои-да-кажуат? кому-к'е-кажиш? кому-да-кажам? кому-к'е-кажеше? кому-да-кажеѣ? кого-к'е-видиш? кого-да-видам? кого-к'е-видеѣ, кои-к'е-станит рано? кое-да-станит од децана? што-к'а-си ти на-свадба? (— старосват), што-к'а-бешѣ? што-да-купа(м)? шчо-да-купеѣ? што-к'е-продаате? чи-к'е-купиш? чив-да-купам? чиѣ-к'е-е, аджиба, она-дете? какви-к'е-сет? каква-к'е-пеиш? каква-да-пееѣ? колкаѣ-к'е-купиш? колкаѣ-да-купам? кога-к'е-си дома-ти? кога-да-су? кога-к'е-доидиш? кога-да-доидам? кога-да-доеѣ? кога-да-доеѣме? къде-к'е-сте утре? каи-да-сме? от ке-к'е-влезиш? кун-ке-к'е-бегаш? како-к'е-речиш? како-да-речам? како-да-рѣчиме? шчо-к'е-шеташ? шчо-к'е-стоите простум? за ошчо-к'е-чекаш? за ошто-к'а-чѣкаѣте? колку-к'е-сакаш? колку-да-сакам? до колку-к'е-даите вие? кого-сум-удрил? кого-сме-удриле? што-си-чекал? што-бешѣ-чекал? чие-бешѣ-било? чия-стѣ-нашле? какоѣ-сѣ-носел? какви-сте-сакале? колкаѣ-си-сакал? кога-си-дошол? къде-стѣ-биле? како-смѣ-рекле? како-сте-отѣпале? шчо-бешѣ-си-ошол? шчо-бешѣ-биле-пѣдени? за ошчо-си-чекал? з'ошчо-плачело? колку-стѣ-дале? кѣ-ти-е (на-верен-приятел)? кои-им-ie (кумата)? шчо-ви-сет (Голабѣѣцине)? што-тѣ-кажа? што-ви-сѣ-стори (Доичин)? што-ми-ти-се-чѣнешѣ (тебе, што)?

чие-им-гò-зеде? чй-ми-си (бре синко)? какоф-ни-гò-знаиш? какви-ти-се-вй-дое (на опул') колкаі-мұ-беа (децата)? за општо-му-сє-карал? за општо-ви-сє-лути? кога-му-іє (името)? кога-ви-іа-зеле? кога-ви-іа-зєдое? кѣде-нє-видел? каі-му-іет (воло)? што-мй-идеш (сега)? шчо-му-сє-фалиш? какò-ти-се (дечйн'ата)? како-мй-ти-се (дечйн'ата)? колку-им-гò-купи? колку-ви-сє-фати (сеното)? коі-беше-мұ-рекол? кого-да-нє-канам? што-сум-тй-рекол? шчо-бефте-сє-спрале (со Траіка)? што-бефте-се-стєпале? чи-к'е-бешє-зеел? каков-да-сум-тй-купел? какви-к'е-беше-ти-кұпеле? какво-си-му-го-напраил (рұвото)? колкав-беше-іє-дошол (квашеникот на дължина)? кога-к'е-су-ти-гò-пленил (дұк'анот)? кога-к'е-ми-й-платиш (парите)? кога-к'е-беше-му-г'-украделе? каі-к'е-сум-вй-кажел? кеі-беше-вє-нашле? како-си-мұ-велел? како-к'е-им-гò-сторит тєслим? што-си-мұ-седнал (на негоотò-место)? што-к'а-си-ми-гò-тепал синами? за општо-сте-им-се-лұтеле? з'опшчо-беше-ти-сє-криел (сйн-ти)? колку-да-тй-броіам (пò-плешти со стапоф)?¹⁾

Счетохъ за нужно да приложж повеке примѣри (отъ разговорната жива рѣчь), за да се види по-нагледно, до колко члѣна и какви можжтъ да се побержтъ въ едно акцентно цѣло при чудна хармония. Виждаме, какъ подъ единъ назвукъ стоіжтъ: мѣстоимение или нарѣчие (едно отъ двѣтѣ), частицата *к'е* или съжжзтъ *да*, спомог. гл. *сум*, кратка м.-именна форма и глаголъ. Ще рече, единъ назвукъ билъ врѣденъ да управа цѣли петъ и шесть слова!

Сжщитѣ въпросителни мѣстоимения и нарѣчия сж и относителни, а като относителни обикновено сж енклитики, освѣнъ при спомог. гл. *сум* въ 3 л. ед. ч. и 3 л. м. ч., когато помежду стои съжжзтъ *да*, който притегля назвука на себе си. Запр.: Стòка ймам, *каква* да бѣраш. — *Кто* дават Господ. не-прашует. — *Како* сòлил, нека сѣркат. — *Сакаі*, *до каі* да бйдит. — *Кѣде* òиш (= отивашъ) ти, *іас* (отаде) йдам, — *Туку* прикажуат, *што* бйло и *што* нє-било. — *Коі-дà-е*, *коіа-дà е*, *што дà-е* (= штото и да е), *чи-дà-се(т)*, *какви-дà-се*, *колко-дà-е*, *кога-дà-е*, *каі-дà-е*, *з општо-дà-е*, *како-дà-е*, *колку-дà-е*; — въпрос. бѣше: *каквй-дà-сет?* и т. н.

Забължжа. И нарѣчията: (врѣменни) *тога*, *сега*, (за начинъ) *вака*, *така*, (каквинни) *арно*, *убо*, (количинни) *олку*, *толку*, *онолку*, вържжтъ во сичко по нихнитѣ однородни въпросителни, ама не така послѣдовно; това подвежданье е распространено въ Рѣсенъ, Охридъ и Струга, безъ да е чуждо и на другитѣ. Запр. *тога-гò-купиш*, *сега-му-іа-зедош*, *така-чинит*,

¹⁾ Ще забължж, че скопани, тетовци и гостиварци обикновено разлагат акцентно цѣло, което състои отъ члѣнове, каквито нахождаме въ слѣднитѣ примѣри: *кòлкаво* го мй-слеше? *кòлку* да набѣреме? *каков* беше се стòрил? *Кòга* беше òтишла? *кòга* к'е ми ги платиш? *кòи-бил* удрен? (нам. *коі-бил-удрен?*) *не-беше-дòйден* (им. *не-бешє-дòйден*); *другаѣ* си остава: *не-к'е-им-гò-збирал*, *не-к'е-сум-тй-кажел*, *не-бешє-дошол*, *кòе-дà-стане?* *чйв-бил?* *за каі-сте-к'ивисале?* *како-стє-рекле?* *што-бефте-се-стєпале?*

така-ми-сѣ-чинит, вака-рекоф, вака-ѣм-рекоф, арно-велиш, убо-мѹ-стори, арно-ти-сѣ-стори, олкѹ-ми-ѣе (сѣтѣ-стока), толкѹ-можел — толку-тѣ-купил, онолкѹ-ни-се (бравите).

5. Въпросителното нарѣчие *камо* и показ. междуметия *ево* (*еве*), *ето* (*ете*) *ено* (*ене*) се дружжтъ въ едно акцентно цѣло съ краткитѣ м.-им. и со спомог. гл. въ сег. вр. Запр.: *камо-го?* *камѡ-ти-го?* *камо-ѣа?* *камѡ-му-ѣа?* *камо-се(т)?* *камѡ-ви-се?* *ѣво-го,* *ѣте-и,* *ѣно-ѣа,* *ѣвѡ-ти-го,* *ѣтѣ-ви-и,* *ѣнѡ-им-ѣа,* *ѣво-сум,* *ѣво-сме,* *ѣно-се,* *ѣвѡ-ми-се,* *ѣтѣ-ти-сет,* *ѣнѣ-им-се.* *Камо-си* *Ивце да-доѣдиш?* (Мил. 332); *О, море вѣрни ѣунаци!*

Да камѡ-ви-го *Кѡстадин?* (Шапк. кн. IV 322). — Подобенъ видъ зема и нарѣчието *блѣсе*: *бласѣ-си-ти,* *бласѣ-си-му* и др.

Щото се каза за въпросителнитѣ нарѣчия, важи и за *чуму* (въ Охридъ *чемо* = за каква цѣль), когато е то при спомог. гл. *сум*, а не и при другъ: *чумѹ-им-се?* *чумѹ-ви е?* *чуму-вѣ-беше?* *чумѹ-си-му?* — *Чумѹ-ти-ѣе кѡн'а,* *лѹдо?* (Шапк. VI 320). — *Чумѹ-ми-ѣе стара?* (Мил. 366).

6. При поставянъето назвукъ на краткитѣ м.-именни форми, спомог. гл., частицата *к'е* и съжзтъ *да* (освѣнъ при споменжтата имъ полога) гледа се, дали тѣ се нахождатъ прѣдъ глаголъ, който за нихъ съставя срѣдище, или сж слѣдъ него. Въ първия случай биватъ негови прислонки, а во втория — управятъ съ него единъ назвукъ. *Ке, да* и *сум* сж винаги прислонки на глагола, понеже винаги стожтъ прѣдъ него. Примѣри: *к'е кажа(м)* *к'е кажеф,* *сака(м)* *да кажам,* (*рѣчи-му*) *да кажит,* *су(м)* *ѣграл,* (*ѣ-тоѣ*) *беш ѣграл,* *беше бил пѡден,¹⁾* *се мѣжи,* *му се пѹлит,* *ми се спѣет,* *им го нѣшол;* *нѣ-умри* — *нѣ-умри-ми,* *помѡгни-му,* *не-фѣли-се,* *ширѣ-ми-се,* *невратѣло-се.* — *Надрѡби-си,* *насѣркаѣ се!* — *Надвѣла-се* *честѡ-гора* (Ил. 115). — *Дѣи-ми-го* *сѣна-ти* *мѣне* и *вратѣ-си-се* *дома!* (Сбм. VI. 106). — Сбм. VI: *аѣ земѣ-си-и* и *сами погѡдетѣ-си-и* 101, *отворѣте-ми,* 109, *понавѣди-се* 109, *потѹрни-го* 109, *земѣ-си-и* и *живѣите-си* 109, *не-тоарѣ-ми* се 118.

Отвѣрзи-ми-и *рѡцѣве,*

Отрѣши-ми-и *ѡчѣве,*

Прѣт-църква *да се прѣкърстам!* (Шапк. кн. III. 69).

¹⁾ Дѣто въ пѣсни нѣгдѣ-годѣ срѣщнаме спомог. гл., поставенъ слѣдъ сиреганиятъ, тамъ очекуваме подвеждане. И наистина:

Долѣтал-ѣе *свиѣ-сокол* *на пѣрга,*
Извѣкал-ѣе *свѣм гражѣани* *на-име...*
Донѣсол-сум *златѣ-пърстен* *за-неа.*

(Шапк. кн. I. 110, № 142).

Така става и съ плеоназмитѣ *ми,* *ти,* *си* (dativus eticae):

К'инѣсал-ми *Юан* *Попѡф,*
Да ми дѣт *на Вѣлигден,*
На Вѣлигден *на ѡран'е.*
И ми пѡѣде *до пѡл-пѣти...* (Мил. 1).

7. Прѣдлозитѣ се подвеждатъ подѣ единъ назвукъ съ личнитѣ мѣстоимения (брои се и възвратното) и съ безъ члѣнъ употребенитѣ сжществ. имена на неодушевени прѣдмети. Двоесриченъ или троесриченъ прѣдлогъ не показува назвука подалече отъ крайната си сричка, макаръ името или мѣстоимението да е едносрично. Примѣри: од-мене, до-тебе со-него, по-него, у-тебе, во-себе, зат-себе, без-вас, од-вас, за-ними, пред-нас, на-вас (ие бел'ата), кон-ними, кун-тебе, по-поле, над-море, над-езеро, за-поіас, на-гости, на-жетва, од-воиска, од-гранка на-гранка, бес-татко, за-коса, от-ден на-ден, у-сърце, стрет-село, стрет-река; преку-тебе, преку-дного, мег'у-мене и мег'у-тебе, покрай-нас, покрай-ними, околѹ-вас, околѹ-него, спроти-неа, спроти-нас; преку-рит, преку-река, преку-планина, мег'у-очи, мег'у-луг'е, покрай-море, покрай-езеро, околѹ-село, спроти-сѣнце, стредѣ-ловіе; по-Дрим, покрай-Дрим, покрай-Вардар, преку-Вардар, од-Орит, кун-Струга, низ-Дебор, покрай-Прилеп, зад-Велес, околѹ-Ресен (наравно съ: од-Орит, кун Струга, низ Дебор, покрай Прилеп, зад Велес, околѹ Ресен).

Ако силата на рѣчьта пада върху името, прѣдлогътъ става негова прислонка, и съ това лишавайки се много отъ своята самостоятелностъ, прави му единъ видъ отстъпка; на мѣстоимение той не се прѣдава. Говори се: „седни на-стол!“ и „седни на стол!“ Съ първото се обръща внимание на *седнуване-то*, а съ второто, бидейки извѣстно седнуванетоъ отъ по-напрѣдъ, се показува *на що именно трѣбва да се седне*. — Съ: „пол-саат да го държиш прѣстотъ во-вода!“ иска да се отреди *врѣмето* (-пол-саат), а съ: „пол-саат да го държиш прѣстотъ во вода!“ нарѣчува се *въ що именно*. — Да не-стоиш *под іемии* (под длошка, под дрео) *нок'на-доба*. — *От-кол на-кол*, ала: *от тѣри на глѣк*.

Прѣдлозитѣ сж прислонки при: а) прилагателни, числителни и мѣстоимения; б) абстрактни сжществителни: на старос, од л'убоѣ, за младос;¹⁾ в) сжществителни члѣнувани: на дѣбот, от дѣбот, зат до'бот, за прѣстот, без-стапот, по-мравот; г) собствени имена на одушевени прѣдмети: при Марка, до Стоіна, на Шарка (волъ, куче, конъ); д) нарицателни имена на човѣка: прет цар, от цѣра, на брат, за син.

Нарицателнитѣ имена на животинитѣ се подвеждатъ подѣ единъ назвукъ повекето пѣти само съ прѣдлозитѣ: без, пред, зад, мег'у, преку, покрай; запр. бес-кон', пред-оѣци, зад-гѣда, зад-теле, мег'у-кон'и, преку-биіол, покрай-вълк. Съ другитѣ прѣдлови тие имена не се подвеждатъ, защото тогава обикновено приематъ члѣнъ; покрай това, не е за невѣруване и ако срещ-

¹⁾ Какъ е при *nomina actionis* не може да се утвържда, тъй като двоесрични нѣма или, ако ги има (въ аористна форма), сж голѣма рѣдкостъ и сж неупотрѣбливи; — на-бран'е, од-бран'е, од-бран'е, от-клан'е, од-дран'е.

неме: пòт-крава, на̀д-бию̀л, околу̀-вол и др. нѣкои, особено, когато името е въ стара падежна форма, каквато е отъ *кон'* — *кон'а*: на̀-кон'а, пòт-кон'а, пò-кон'а.

Докато прѣдлогътъ *со*, който сѣкогашъ при име става прислонка, е останялъ назадъ отъ другитѣ прѣдлози, неговиятъ противникъ *без* много го е прѣтекълъ: съ него се подвеждатъ подъ едно акцентно цѣло и нечлѣннитѣ нариц. им. на човѣка, и абстрактнитѣ съществителни, па даже и собств. им. на одушевени прѣдмети. Запр.: *со ста̀п*, *со ка̀мен*¹⁾ и т. н.; *остана̀ф* — *бѣз-брак'а бѣз-другар*, *бѣз-приѝатели*, *бѣз-бол'а*, *бѣз-мака*, *бѣз-сила*. — *Бѣз-Коста* и *бѣз-Мара* пра̀йте како̀ к'е пра̀йте свадба, ама *бѣз-Вѣлка* не е прилѣгано: едѣн-братецъ *іе*. — 'Од-мал сум сирак ђстана̀л *Бѣз-татка та̀* и *бѣз-ма̀йка*. (Мил. 416).²⁾

8. Съжзитѣ сж изобщо прислонки. Само *и* е въ състояние да се подвежда подъ единъ назовукъ а) съ лични мѣстоимения и б) съ сѣкакви други думи, когато они се повтарятъ въ каквина на еднородни части въ изрѣчението и съжзятъ се нахожда прѣдъ сѣкоя отъ нихъ; такъвъ е и съжзятъ *ни*. Запр.: *й-іас*, *й-ти*, *й-мене*, *й-тебе*, *й-вие*, *й-нас*, *й-него*, *й-неа* (на редъ съ: *и іас*, *и тй*, и т. н.); ще чуешъ: *й-мал й-голем*, *й-кук'а и-кòшара*, *й-арно й-лошо*, *й-еден й-други*, *й-мал й-голем*, *й-кук'а ни-кòшара*, *й-нему й-тебе*, *й-іанй-ти*, *й-глаа й-шиіа*, *й-така й-така*, *й-тамо й-вамо*, *й-горе й-долу*, *й-мъжа* — *й-грижа*, *покра̀и*: *и ма̀л* и *гòлем*, *ни ку̀к'а* *ни кòшара*, *ни гла̀а* *ни шйіа* и т. н.

9. Опрѣдѣляното и слѣдишното негово нечлѣнно приложение, когато задружно съставятъ едно понятие, иматъ единъ назовукъ. Запр.: *вали-па̀ша*, *ала̀и-бегу*, *каімака̀м-беі*, *мудур-ефѣндиіа*, *Сулеіма̀н-па̀ша*, *Осма̀н-ага*, *Сали-ефѣндиіа*, *Настрадѝн-оца* (отъ *валиіа*, *каімакам*, 'Осман, *Настрадин*), *Шар-планина* (вж. Шапк. V, 192 и 193); въ Мил. сб. чети: *ала̀и-бегу*, *Капла̀н-па̀ша*, *Мадрй-ага*, *Султан-Селим*. Въ Велесъ: *вали-па̀ша*, *Мемѣт-ага*, *Настрадѝн-оца*, ама: *каімака̀м ефѣнди*, *Шар-планина*. — *Абул-іа̀а*, *Айру-іа̀а* (Шапк. V 158) сравни съ I 4⁶.

10. Къмъ винагишнитѣ безназвучни слова принадлежатъ: *заради*, *поради*, како̀ (= като и както), како̀-п̀чо (= както), *нека*, *наместо*, *жи-ми* (леп!), *жи-ти* (татка!).

Неопрѣдѣлителнитѣ мѣстоимения: *некои-іа-е*, *некако̀ф-а-о*, *неколку*, *нечи-іа-е*, сж безназвучни, когато стожатъ при имена и ако не пада върху нихъ силата на рѣчьта. Запр.: *Некои* чбек дошол од Влѣшко. — Пазаре́ле *некакви* дрѣвіа. — *Нечие* дѣте ме викало. — Да̀йте-му *неколку* па̀ри! — Да с ѣзмиеш на *некоиа* в̀да лекдита. —

¹⁾ Изкл. *сò-сила* (= силомъ): *Сò-сила* убаниа не-бйдуа.

²⁾ Отъ прѣдлозитѣ въ велешкия говоръ *у* се подвежда винаги, *от* и *на* — често: *у-мене*, *у-тебе*, *у-раци*, *у-сърце*, *па-глава*, *од-неіа*, *од-раци*; *од* г̀ранка *на* г̀ранка, сам *со* сѣбе си *зборуе*, *околу* него, *покра̀и* Вардар и т. н.

Се скриле во *нечииа* плѣмна. — Купиле *некожу* брави. — Немаш *некаква* бѣлка за кашлица? — *Еден-а-о* като име числително върви по казаното въ II 1, а като неопредѣлительно мѣстоимение (= *некои-иа-е*) или, по-скоро, плеонавѣмъ, въ какъвѣто смисълъ толку често се срѣща въ нашата народна словесностъ, слѣдува туку-що приведенитѣ мѣстоимения. *Едни* се люлъѣ: ту се подвежда подъ единъ назвукъ съ името, при което стои, ту бива негова прислонка; повеке клони къмъ първото и има защо: схваща се навѣрно като име числително, съ което се иска да се укаже на частъ, която, макаръ-че съставена отъ много индивидууми, зема се за единица спрѣмо други части, които, ведно съ нашата, принадлежатъ на една и иста цѣлостъ. Говори се: *еден-чоек* (= 1 човѣкъ), *едно-дете*, *една-вечер*, со *едното-уо*, но: имало *едно* време *еден* цар, имало на *едно* мѣсто *едно* пѣле, дошол до *една* баба; *едни-жени* за нигде-никъде се, *едни-луге* за *обесуане* сет. И велешанецътъ ще каже *еден* човек, но *еден* човек.

11. Не трѣба да се испуснатъ отъ видъ още и подведенитѣ подъ единъ назвукъ съсѣдни слова, които не принадлежатъ на никой отъ досега изброенитѣ случаи. Такива акцентни цѣла се срѣщатъ въ пословици и пѣсни, ама не сж изключени и отъ разговорната рѣчь. Ето нѣкои отъ нихъ: — *Добрѣ-доиде!* — *Добрѣ-наидоѣ!* — *Бог-да-гд-прости!* — *Да-не-дайт-Господ* ушч' *еднош* ваква-зима. — *Види-вода* свекървина-кдшула! — *Плѣт-гниет*, *борч-не-гниет*. — *Маика-да-е* — *жаба-да-е*. — *Удри-кутра* три грѣбени; *утрѣ-кажвет* Велигден. — *Од-Бои* е, *а-златен*, не е за *лутене*. — *Фетд-кърпи* — *конци-губи*, *стард-луби* — *ден-загуби* (пословица по стружки изговорена, а по прилѣпски: *Вѣтво кърпи...* Сбм. IV 201). — *Што ти кук'а-немат*, тоа *егунка* ти барат (Сбм. IV 253). — *Мори-к'ерко* к'еркина! *Одѣ-викаи* к'ерка-ти... (Сбм. V 208). — *Кроткд-оди* — *циг'ер-води* (сол. Книж. III 55). — *Самд-месо* дома-дошло (Шапк., Сб. отъ нар. старини, № 27).

— *Дрѣбнана* пѣсок *брѣи-немат*,
Глѣбоко морѣ *глѣт-немат*,
Широко пѣле *ѣт-немат*, (= *ходъ* нѣма), —
Убаво мѣме *рѣт-немат*. (Мил. 398).

Пѣсенъ отъ Струга (срв. Шапк. Сб. № 1045 и 809):

Скаралѣ-ми-се *снава-а-зола*;
Снават'а-вели: „*иа* сум п' *убана*“,
Золат'а-вели: „*да* с опѣтаме,
Да с опѣтаме на *лудд-младо*,
На *лудд-младо* на *нежѣнето*.“
Лудотд-вели: „*снаватий-ми-ие*,
Снават'а-ми-ие *пролетна-роса*:
Шчо к'е *пѣросит*, *сѣ* к'е *изникнит*;

Золватѣ-ми-ѣ есенскѣ-слана:

Шчо к'е пѣсланит, сѣ к'е ѣзгорит.“

Вж. Шапк. Сб. № 1: Самѣвила *орѣ-вила*, *снаѣ-мила*, *маѣкѣ-мила*, *вѣкѣм-вѣкат*, *оѣцѣ-с-млеко*.

III.

Сега веке доволно сме подготвени, за да избродиме несьобраноститѣ, що се срѣщатъ много или малко въ обнародуванитѣ материяли. Още на първъ погледъ бие въ очи а) назвукътъ върху неопрѣд. *еден-а-о*, *некои-ѣа-е*,¹⁾ и б) доста рѣдкото подвеждане подъ единъ назвукъ на опрѣдѣление и опрѣдѣляно. Записувачитѣ сж търсѣли назвука на сѣко слово отдѣлно или пѣкъ не сж схванжли възможността, споредъ която едно слово, понѣкогашъ отъ цѣлъ редъ срички, може да нѣма никакъвъ назвукъ. Послѣдното ще да е пѣвѣрно, и отъ него ще да проистича, като послѣдница, първото. Че това е така, се учиме отъ самитѣ погрѣшки. Ако записувачитѣ, гледайки назвукъ поставенъ отъ нѣхъ върху *послѣдна* сричка на опрѣдѣлението, не се досѣтили да не поставѣтъ другъ надъ двоесричното (даже и едносрично) опрѣдѣляно,²⁾ що прѣчи — да не имъ стои шуто или щѣрбаво, когато, обратно, назвукъ не личи върху двоесрично (и едносрично) опрѣдѣление, колчимъ опрѣдѣляното е троесрично или четиресрично? Ами що остава, ако е така, да се не безпокоѣтъ, когато гледатъ безъ назвукъ опрѣдѣление, което състои отъ цѣла вѣрволица срички? — Найнапѣконъ, да се не подвежда опрѣдѣление (особено многосрично) и опрѣдѣляно подъ единъ назвукъ безъ да повлияе на значението и безъ да бѣде забѣлѣзана погрѣшка, не е нѣщо досущъ невъзможно; само-че' то по-скоро трѣба да се припише на прѣпѣване или на неточностъ въ говоренѣето. Дотолкова може да не бѣдѣтъ виновни ситѣ записувачи. Откъмъ акцента г. Шапкаревъ, измежду записувачитѣ, най-вѣрно и най-сполучливо ни е прѣдалъ материялитѣ си, по прѣдимство охридскитѣ, погрѣшкитѣ на които въ сега издавания му сборникъ сж съвсѣмъ малобройни.

Разгледани по-изтънко, говоритѣ не сж еднакво склонни да отстѣпятъ отъ приетото правило, което гласѣше: опрѣдѣление и опрѣдѣляно се подвеждатъ подъ единъ общъ назвукъ. Иако общо наспоредъ това, кои говори по-разлагатъ акцентното

¹⁾ Сбм VI: на *еден* мѣнастѣр 122, на *некои* мѣнастѣр 94, *некоѣ* пѣра 94, *некои* мѣрѣвет 106, *некоѣ* мѣчка 121, *некои* свѣтец 121, вж. *некоѣ* пѣра, *некои* свѣтец и др.; си на-пѣраля *еден* мѣв от *една* кѣжа и пѣшол каѣ *една* рѣка 116, вж. си на-пѣраля *еден* мѣв од *една* кѣжа и пѣшол каѣ *една* рѣка.

²⁾ Запр.: сѣж пѣр (Сбм. I 146), во злѣ дѣба (Сбм. II 173), нѣв бѣпар (Сбм. II 218), лѣш мѣтаф, свѣтепотѣ тѣфче (Сбм. VI 96), под зелѣп ѣвор (Ил. 273).

цѣло и кои не, може да се проведе между нихъ слѣдната рас-
прѣдѣлба, която почева съ оние, що не разлагатъ: 1) охридски,
стружки, рѣсенски, 2) дебърчански, дебърски, 3) битолски, ки-
човски, крушовски, прилѣпски, 4) тетовски, гостиварски, скопски.
Излива, че въ своя развой най-завършена акцентна форма сѣ
достигнали Охридъ, Струга и Рѣсенъ, а най-надирѣ останжло
Скопје, поради географската полога спрѣмо Велесъ (който, знаеме,
говори: стѡ-пари, друк-петок, нѣ-спие, нѣ-доіде, ама: Бѣшино-
сѣло, нѣ те пѣшчам, нѣ ми се спие, кѡго нѣіде? нѣ сум ѣграл).
— На това основание така наречената отъ г. Б. Цоневъ¹⁾ *втора*
акцентна система, която именно тукъ се прѣдлага, пѡ е умѣстно
да се именува не *прилѣпска*, ами *охридска* (или па *велешка*).

Що се отнася до акцента въ пѣсни, ще кажж, че въ за-
висностъ отъ размѣра, приематъ обикновено ето кои отклонения
отъ разговорната рѣчь: 1) разлага се акцентно цѣло и 2) образува
се акцентно цѣло отъ слова, които въ разговора не образуватъ.²⁾

Не ще е, вѣрувамъ, излишно, ако отбѣлѣжж назвуйцитѣ на
нѣкоя и друга пѣсна отъ сборника на бр. Миладиновци, защото
по такъвъ начинъ, чини ми се, ще отплашж сѣкого любознай-
ника, който би желалъ, водейки се по тази акцентовка, да чете
правилно безъ рискъ помѣстенитѣ въ сборника сума материяли
отъ словесно „богатство.“ Особено много ще допринесе това
нѣщо за да се произучи незаучуваното стихосложение на на-
шитѣ народни пѣсни.

№ 13 (отъ Струга).

Стѡіна ми змѣа л'убила, —
Л'убила шчо го л'убила
За дванаесет години.
Нѣкоі іа Стѡіна нѣ-узна,
Дури се сама каза̀ла:
„Ма̀ико-ле, мѣла ма̀ико-ле!
Излези надвор да-видиш,
Да-видиш чѣдо гѡлемо:
На синѣ-кук'и ведрина,
А на нашава ѡблачно;
Стѡіна ми змѣа л'убила
За дванаесет години, —
Нѣкоі ме, ма̀ико, нѣ-узна.“
Дури излезе ма̀ика-іе,
Тѣка си Стѡіна нѣ-наіде;

Мѣлу шчо ми іа дѡгледа
Мегу два̀ темни ѡблака:
Шарен іе га̀тан сѣнеше.
Па̀к Стѡіна ми се поврати:
„Ма̀ико-ле, мѣла ма̀ико-ле!
Тѣ сѣга да ме нѣ-чекаш,
Тук да ме чекаш в година —
Со русѡ-момче прѣд-мене,
Со мѣшко-дете на-рѣце.“
Кога ми дѡіде в година
Со русѡ-момче прѣд-неа,
Со мѣшко-дете на-рѣце, —
Пѣрчето му се вееше
На ширѡките ра̀мена.

¹⁾ Въ специалната му статья „За ударението въ български езикъ.“ Сбм. VI 1—82, 27.

²⁾ Може да се каже, въ пѣсни простено е да се поставя назвукътъ надъ съюза да: Брго по-мене да-доідем! (Ил. 279). —

Плуг-вѡлов да-мом,
Рано да 'в прѣгинам,
На дра̀не да-одам!
(сол. Книж. IV 271).

Дѣ-знаиш, моме, дѣ-знаиш,
Ка̀ко-е жал'ба за-младѡс!
(Мил. 459).

№ 537 (отъ Прилѣпъ).

Вѣло мѡме зелѣн-венецъ, —
 Полъ го вѣло полгѡдина,
 Цѣлъ го вѣло за гѡдина;
 Си го клѡде на глѡвица,
 Си ѡтиде на-вѡдица,
 На-вѡдица на бѣл-Дунаѡ;
 Върли венецъ по бѣл-Дунаѡ, —
 На венецъ му нарѡчуютъ:
 „Плѣваі, плѣваі, зелѣн-венецъ,
 Да ѡтпливашъ іунакои,
 Іунакои рамнѣ-дворіе;

Акъ излезитъ іунакои,
 Іунакои милѣ-татко,
 Да нѣ-ми-се в рака дѡишъ,
 Ни па да се пропрѣкажишъ;
 Акъ излезитъ іунакоа,
 Іунакоа милѡ-маѣка,
 Ни да іе се пропрѣкажишъ
 Ни да іе се в рака дѡишъ;
 Акъ излезитъ млад-нѣженатъ,
 Нѣму да се пропрѣкажишъ,
 Нѣму да се в рака дѡишъ.

№ 638 (отъ Струга).

Заплакѡла-ми големѡ-нива,
 Големѡ-нива на-върѡ-плѡнина:
 „Оъ-леле Бѡже, оѡ милѣ-Бѡже!
 Какъ не се нѡйде наі-добар-іунакъ,
 Да ме ізоратъ, да ме пѡсеитъ
 Бѣла-пчѣница църноклѡсица! —
 Да му нѡполна девет-ѡмбари,
 Да си ѡженитъ девет-сѣнои,
 Да си ѡмѣжитъ девет-дѣвоіки,

Да си пѡкърститъ девет-мнѡчин'а.¹⁾
 На зѡр се нѡйде наі-добар-іунакъ,¹⁾
 Ми іа ізора, ми іа пѡсеа,
 Бѣла-пчѣница църноклѡсица; —
 И му нѡполна девет-ѡмбари,
 И си ѡжена девет-сѣнои,
 И си ѡмѣжи девет-дѣвоіки,
 И си пѡкърсти девет-мнѡчин'а.

№ 96 (отъ Струга).

Іанкѡла-го вѡйска опкѡлила
 Отъ Стѡнкаменъ дури до Бѡчица,
 А Іанкула баре абѣр-нематъ,
 Тукъ си сѣдитъ ѡ шарена-ѡдаа
 И си л'ѡбитъ свое мѣшкѡ-дете.
 Когъ излезе млада Іанкѡлица,
 Си се качи на-диванъ-вѣсоки,
 Се рѡспули по гѡра зелена,
 Шчо да видитъ чѡдо и гѡлемо! —
 Іанкѡла-го вѡйска опкѡлила:
 Кѡн' до кон'а како честѡ-гора,

А іунаци како бѡріе вѣсоки,
 Остри сѡбіи како секѡици,
 А тѡѡези како дробнѣ-звезди,
 А бѡираци како дробнѣ-ѡблаци.
 И се врати млада Іанкѡлица,
 И си влѣзе ѡ шарена-ѡдаа
 И ми велитъ на Іанкула іунакъ:
 „Стѡни, стѡни, а стѡпане мѡи,
 Остѡи-го свое мѣшкѡ-дете,
 И излезе на-дворъ до-нѡдвора, —
 Шчо те тебе вѡйска опкѡлила!“...

№ 32 (отъ Струга).

Збилѡ-ми-се бѡжѣа-маѣка Мѡриѡ;
 Никѡи-ми-се покрѡи-неа нѣ-згоди,
 Згодѣла-се Алѡманка дѣвоіка, —
 Сѡпѡсала свилѣн-пѡѡс ѡт-себе,
 Го пѡвила Ристѡ-бога малѣго.

№ 216 (отъ Струга).

Изарѡсло-ми бадѣн-дреѡ тѣнко, вѣсоко,
 Подъ дрѡе іе Аідутъ Вѣлко со малѡ-мома;
 Дѡшпекъ му е църна-земѡ с трѣва зелена,

¹⁾ Добар е епитетъ на іунакъ: другадѣ, въ разговорѣ, е добор (добръ-вечер!).

Їастак му е десна-ръка Аидут-вѣлка,
 Їорган му е злато-небо со дробни-Свезди.
 Го дѡгледа старѡ-маика Аидут-вѣлка, —
 „Л'ѹто кѣлнит старѡ-маика Аидут-вѣлка:
 „Да-би-дал-Бог силѣн-ветар из Будин-града,
 Да ѹборит бадѣн-дрео тѣнко, вѣсоко,
 Да г' ѹбодит Аидут Вѣлка со малѡ-мама!“
 Ушче рѣчта не-дѡрече старѡ-мѹ-маика, —
 Ми повеа силѣн-ветар из Будин-града,
 Го ѹбори бадѣн-дрео тѣнко, вѣсоко,
 Го ѹбоди Аидут Вѣлка со малѡ-мома.

По въпроситѣ: кое именно най-много е повлияло, щото акцентовката да приеме тѣкмо днешния видѣ, въ що си прилича съ акцентовкитѣ на другитѣ бѣлгарски нарѣчия и на останжитѣ славенски езици (особено чешки и полски), какѣ стои спрѣмо рѣчта и спрѣмо мисѣлѣта, какво право ѹ се пада, ако може да го има, въ книжовния ни езикѣ, — ще чекаме да се умува другошѣ или, може би, отѣ другиго.